

HADTÖRTÉNELMI IRODALOM.

József kir. herceg: *A világháború, amilyenek én láttam.** I. kötet, 8°, 708 l. 27 melléklettel A Magyar Tudományos Akadémia kiadása. Budapest, 1926. Ára 64 pengő.

Már az előszóban hangsúlyozza a szerző, hogy még nem érkezett el annak az ideje, hogy az eseményekről kíméletlenül le lehetne rántani a leplet; ő azonban mégis úgy gondolja, hogy már ma sem időszerűtlen, hű képét adni mindannak, amit a világháborúban látott és átélt.

Az osztrák-magyar monarchia hadseregének szervezete olyan volt, hogy — különösen a közös hadseregnél — nemzetiség szerint különbséget nem tettek és így a külföldi és a laikus soha sem tudta, hogy az egyes csapatok vagy felsőbb parancsnokságok minő nemzetiségűek. Így történhetett, hogy a külföldön megjelent hadtörténelmi művek, emlékiratok és naplójegyzetek sohasem utaltak a cs. és kir. csapatok nemzetiségére, s így természetesen elhallgatták azt is, hogy egyes kimagasló fegyvertények magyar csapatok nevéhez fűződtek. E tekintetben Ő Fensége könyve határozottan úttörőnek nevezhető.

A szerző azt mondja:

„Egyetlen szándékom az, hogy a történelemben igazságtalanság meg ne örökíttessék és hős bajtársaimnak azon hely biztosíttassék, melyet annyi kiontott vérral szereztek meg maguknak.“

Az egyes fejezeteknél csupán a leírt katonai események méltatására szorítkozhatunk, ki kell azonban emelnünk, hogy a szerzőnek sikerült, személyes benyomásainak ügyes egymásbakapcsolásával, élénk nyelvezetével, kellemes stílusával kizárnia munkájából azt a szárazságot, mellyel a laikus olvasó a legtöbb hadtörténelmi tárgyú munkában találkozik.

A szerző mesterien forgatja a tollat, amikor a háború véres rémségeiről, a kolerajárványról, a csatater borzalmairól ír és azokat az érzéseket vázolja, melyek győzelem vagy vereség esetén uralkodnak az emberek lelkén.

Mozgósítás, felvonulás, betörés Szerbiába

A Szerbiához intézett ultimátumra nem érkezett elfogadható válasz, miért is Ő Fensége 1914 július 25-én Szerbia ellen elrendelte a részleges mozgósítást. Ez a rendelkezés, melynek bekövetkezé-

* József kir. herceg, tábornagy Ő Fensége világháborús naplójegyzetei és hivatalos akták alapján. Azt az időszakot tárgyalja, midőn a 31. gyaloghadosztály és később a VII. hadtest parancsnoka volt, előbb a szerb, később az orosz harctereken.

sével már békében számoltak s amely már előre el volt készítve, 7 hadtestre vonatkozott és pedig: 1 cseh, 1 horvát, 1 osztrák (nagyobb részben német), 2 magyar és a Boszniában levő két vegyes hadtestre.

A felvonulás a balkáni harctérre július 30-án, négy vasútvonalon kezdődött meg.

Időközben Oroszország a monarchiának hadat üzent. Erre részünkről július 31-én elrendelték az általános mozgósítást. Így Szerbiából másodrendű harctér lett, mert immár arról volt szó, hogy a monarchia hadereje mindaddig lekösse az oroszokat, míg Németországnak sikerül, Franciaországgal szemben, a döntést kivívnia.

A monarchiának tehát még a részletes mozgósítás tartama alatt át kellett térnie az általános mozgósításra. A 2. hadsereg felvonulását dél felé azonban meg kellett volna állítani, Oroszországgal szemben gyorsan felkészülni s ilyen módon az oroszokat lehetőleg meglepni, felvonulásukat megzavarni s időnyerés szempontjából részleges eredményekre törekedni.

A vezérkar vasúti irodájának főnöke nem vállalta a felelőséget azokért a következményekért, melyekkel a 2. hadsereg megállítására és visszafordítása járt volna. Félt, hogy a már útban levő felvonuló tömegszállítmányok teljes zűrzavart okoznának. Követelte, hogy a 2. hadsereg előbb fejezze be teljesen az elrendelt felvonulást a déli harctéren és csak ennek megtörténte után szálljon ismét vasútra és szállíttassék az északi harctérre.

A hadseregfőparancsnokság ezt az érvelést elfogadta.

A 2. hadsereg valóban felvonult a Duna-Száva mentén, de a főparancsnokság itt nem alkalmazta. Ebben az intézkedésben keresendő annak a sikertelenségnek az oka, mely az osztrák-magyar fegyverek szereplését a déli harctéren kísérte.

A balkáni haderő parancsnoka, Potiorek tábornagynagy, más-képen gondolkozott. Minden áron meg akarta verni a szerbeket, még mielőtt a 2. hadsereget elvonják tőle. Potiorek tárgyalásokat kezdett a hadseregfőparancsnoksággal, kérte annak beleegyezését, hogy a 2. hadsereget harcba dobhassa. És valóban sikerült annyit elérnie, hogy a 2. hadsereg egyes részeit, ezek közt a 31. hadosztályt — József főherceg hadosztályát — a Száva déli partján harcba vethette, — de akkor, mikor már késő volt...

Szerbia ellen a hadműveleteket nem vezették egységesen. A 2. hadsereg a Duna-Száva vonalán sokáig tétlenül nézte az eseményeket, miközben az osztrák-magyar 5. hadsereget a túlerővel támadó szerbek megverték. A 2. hadsereg 135 zászlóalját, 43 lovaszázadát és 56 üteget a szerbiai siker érdekében nem használták fel teljesen, Oroszországban meg hiányzott.

Potiorek tábornagynagynak nem lett volna szabad a 2. hadsereg ideiglenes jelenlétével számolnia, mert Szerbia mellékharc-térre vált, amióta Oroszország is hadat üzent. Ezt Vilmos császár, Ferenc József császár és királyhoz intézett táviratában, hangsúlyozta is, mondván: Szerbia teljesen mellékes szerepet játszik és csak a legszükségesebb védelmi intézkedéseket kívánja meg.

A főherceg leírásai a Száván történt átkelésről, Sabac be-

vételéről, a Száva déli partján végrehajtott előnyomulásról, a Sabacra és később Sabacból való visszavonulásról; a 2. hadsereg IV. hadtestének s vele együtt a főherceg hadosztályának ide-oda tolasáról, hű képet nyújtanak. Élénken megvilágítják a zavaros helyzetet és a parancsolási viszonyokat. Tersztyánszky lovassági tábornok ugyanis 1914 augusztus 20-án 8 különböző rendeletet kapott 4 különböző felsőbb parancsnokságtól, melyek mindenké- nek alá volt rendelve. Ez a zürzavar meghozta gyümölcsét; a csapatoknál, melyek emiatt alaposan szenvedtek, a határozatlan- ság benyomását keltette. Az egyes ezredek hősiessen harcoltak, sokat véreztek, veszítettek — rendkívüli teljesítményeket hajtot- tak végre — és mégis vissza kellett menniök, hogy azután ismét támadjanak, stb.

A felsőbb parancsnokságok beavatkozása a mozgókonyhák irányításába, annak az időpontnak meghatározása, hogy a csapa- tok mikor jussanak meleg ételhez, ami természetesen kizárólag a csapatparancsnok dolga, élvezhetetlen hús utánszállítása, a zöldség- hiány, stb.: arra készítették a főherceget, hogy a bajokat orvos- landó, beavatkozzék és a hibákat, mulasztásokat megszüntesse.

A lebergi csata, visszavonulás a Kárpátok mögé, kolerajárvány:

Az orosz harctéren az osztrák-magyar haderőnek a hatalmas orosz hadsereggel kellett megmérkőznie. A központi hatalmak hadvezetőségei számoltak azzal, hogy az orosz hadsereg, az ország óriási kiterjedése és aránylag szegény vasúthálózata következté- ben, mozgósítását és hadművelleti készütségét sokkal későbbben éri el, mint Ausztria-Magyarország. Remélték, hogy a majdnem a felével gyengébb osztrák-magyar hadsereg képes lesz az oroszok- kat mindaddig feltartóztatni, míg csak a németek nyugaton döntő sikert nem érnek el és számottevő erőket nem dobhatnak a keleti frontra.

Az oroszok azonban a már 1914 tavasza óta folyó próbamo- gósításokkal és más titokban végrehajtott háborús előkészületek- kel kiegyenlítették az osztrák-magyar monarchiának fentebb jel- zett előnyét. Mikor ezt a hadseregfőparancsnokság észrevette, el- rendelte, hogy a Galiciában felvonuló hadseregek ne várják be utolsó szállítmányaikat és a 2. hadsereg megérkezését, hanem az 1. és 4. hadsereg a Bug és a Visztula folyók között gyülekező orosz erőket támadja meg, a 3. hadsereg pedig a Keletgaliciába betört oroszokat verje vissza.

Mialatt az 1. hadsereg Lublinig nyomult elő győzelmesen s a 4. hadsereg a Bug folyó mögé szorította vissza az oroszokat, az- alatt az orosz 3. és 8. hadsereg támadó hadseregeink oldalvédjét, 3. hadseregünket és gyenge Kövess-hadseregcsoportunkat, meg- verte.

A szerb harctérről Galiciába szállított 2. hadsereget a 3. had- sereg jobb szárnyára rendelték.

Az orosz 3. hadsereg követte az osztrák-magyar 3. és 2. had- sereget Lemberg irányában, az előbbi kiűritette Lemberget, az utóbbi a Dnjester északi partján, Gródek-Komarni-Rudki tájékán

gyülekezett. A 2. hadsereg szeptember 7-én azt a parancsot kapta, hogy kezdje meg sürgősen a támadást Lemberg irányában. Az erre következő hadműveletek keretében, József főherceg 31. hadosztálya kimagasló szerepet játszik: visszaszorítja az oroszokat Horozanná-nál és megközelíti Lemberg déli szegélyét.

A Piaski-i „halálerdőben“ iszonyú véres küzdelem folyt, az erdő azonban az oroszok kezében maradt. Szeptember 11-én a nagy leMBERGI csatát be kellett fejezni s a 2. hadsereg, Sambor-on át, a Duklai-hágó mögé — a Kárpátokba — vonult vissza.

Most lépett fel a kolerajárvány minden rémségével, mely sok, igen sok áldozatot követelt, de a derék csapatok támadószellemét nem törte meg. A főherceg hadosztályát már október 1-én útbán találjuk az uzsoki-hágó felé. Ezt a fontos, Magyarországra nyíló kaput, az oroszok ekkor már megszállották.

A főherceg mindennel törődik, meglátogatja a kolerakórházakat és személyesen lép közbe, ha erre szükség van. Szorgalmazza és sürgeti a ruházat és felszerelés pótlását, mert ezek már igen megviseltek és a hegyi harcokban nem felelnek meg.

Az Uzsok-hágó visszafoglalása. Előtörésünk Turkára:

A leMBERGI csata után öt orosz hadsereg követte nyomon a Visztula-folyó és az északkeleti Kárpátok között visszavonuló osztrák-magyar haderőt; az orosz 7. hadsereg az Erdős-Kárpátok felé fordult, hogy Magyarországba törjön.

A Főherceg hadosztálya, a Tersztyánszky-hadseregcsoport keretében, emberfölötti küzdelmek közepette, Pawlow orosz tábornok seregét az uzsoki, ostry-i és turkai csatákban megverte és Stary-Samborba szorította vissza. (1914 október 1—9-ig.)

Súlyos küzdelem Stary-Samborért, visszavonulás Turkára:

A 31. hadosztály ezekben a harcokban is derekasan megállja a helyét; súlyos veszteségeket szenved. A lövészerhiány is kezdi éreztetni hatását s a kolera réme megint felüti a fejét. A századok állománya 80—100 főre csökken; kétségbeesett viaskodás után, mivel a szomszédok vereséget szenvedtek és az oroszok a visszavonulás vonalának elvágására törekcszenek: a hadosztály kénytelen Turkára visszavonulni.

Hegyi ágyúi nincsenek, a táborig tüzéség magaslati állásainak elfoglalása és az ezzel járó akadályok leküzdése közben, bámulatos teljesítményeket mutat be.

Előtörés Drohobycz felé, visszavonulás Siankira:

A hadosztály, melyet menetalakulatokkal egészítettek ki, Zalokiecre nyomul elő. Noha a hadosztály a közvetlen Drohobycz előtt levő magaslatot még elfoglalja, mégis kénytelen, rövidesen a túlerő elől Turkáig visszavonulni; ott csekély pihenő után, vonatra rakják, hogy a 2. hadsereg kötelékében, Porosz-Sziléziába vonuljon. (1914 október 25—november 2-ig.)

Orosz-Lengyelországban, küzdelem Noworadomskért, a Főherceg kinevezése a VII. hadtest parancsnokává:

Nikolajevics Miklósnak sikerült Qrosz-Lengyelországban 3 hadseregből zárt harcvonalat teremtenie, mely Porosz-Szilézia felé hömpölygött előre.

A németek harcvonalaiban nagy hézag keletkezett, melyet az osztrák-magyar 2. hadseregnek kellett kitöltenie. Csapataink valóságos versenyfutást rendeztek; éjjel-nappal, erőltetett menetekben, hóban, jégen, metsző szélben, feneketlen, vagy csonttáfagyott utakon, sőt utak nélkül, kellett előnyomulniok!

A Főherceg hadosztálya Noworadomskra érkezik, ahol egy orosz gárdahadosztállyal keveredik súlyos harcokba. Eközben — mikor már a harc kedvező eredménnyel kecsegtetett — megérkezik a Főhercegnek a VII. (temesvári) hadtest parancsnokává történt kinevezése.

Allásharcok a hóborította Kárpátokban; Dukla:

Conrad tábornok még a világháború előtt megállapodott a német vezérkar főnökével, hogy a német hadvezetőség a mozgósítás első napjától számítandó 6 hét alatt, számottevő erőt fog a keleti harctérre küldeni. A 6-heti határidő szeptember 12-én lejárt. A marne-i csata elvesztése azonban az összes német erőt a nyugati harctéren kötötte le és így a német erők hatásos segítségére keleten egyelőre nem lehetett számítani.

A lengyelországi támadások azonban a túlerővel szemben megakadtak. 3. hadseregünknek (Boroevic), melynek kötelékébe a főherceg hadteste (VII.) is tartozott, feladata volt a Kárpátok gerincét megvédeni. A 3. hadsereg kötelékében harcolt a IX. (cseh) hadtest is, melyet Boroevic nem tartott a támadásra alkalmasnak, mert a csehekből — egyetlenegy támadás alkalmával már ekkor — 1914 végén, 5600 ember pártolt át az ellenséghez.

Amikor a szerző a VII. hadtest parancsnokságát átvette, maga Borcevic tábornok is „nagyon válságos“-nak mondotta helyzetét.

A főhercegnek a csapatokkal a tűzvonalban való, majdnem mindennapos érintkezés útján sikerült ezeknek szellemét megjavítani. Magatartásával, sokszor életének kockáztatásával is, serkenti őket egészen kimagasló és fényes teljesítményekre, megnyeri bizalmukat, szeretetüket, tiszteletüket és ragaszkodásukat.

A Dukla-hágóra és az ezen át való előtörés, egész a Krosnoi medencéig sikerül, de a veszteségek végzetesek, meghaladják a létszám 50%-át!!

Balsikerek az igen megszorult szomszédnál, az arcvonaltól nagy kiterjedése, az erők elégtelensége, a kezdődő kemény tél és egy nagyobb erővel végrehajtott orosz támadás Sanok irányából: a főherceg hadtestét visszavonulásra kényszerítik.

*A 3. hadsereg 40.000 embere 120.000 oroszal állt szemben!!!
Tél a Kárpátokban:*

Az orosz gőzhengert ugyan megállították Nyugat-Galiciában, de számolni kellett azzal, hogy nagyobb orosz haderő fog Magyarországra törni.

A hadosztályok állománya alig-alig felelt már meg egy ezred létszámának. Hihetetlenül széles területeket kell megvédeniök; attól kellett tartani, hogy az orosz tömegek a duklai horpadáson át betörnek. Itt vezet ugyanis a legrövidebb út Budapestre és így ezzel elvághatták volna az Erdős-Kárpátokban küzdő csapatainkat!!!

A főherceg hadteste megint a harcok gyújtópontjában áll és emberfölötti nehéz küzdelmekben kiválótl teljesít. A szerző szemléltető módon írja le a hihetetlen szenvedéseket és nélkülözéseket, melyek hadtestének osztláyrészeül jutottak.

Azok a kísérletek, hogy Przemysl várát megint visszafoglaljuk, megghiúsultak ugyan, de a főherceg tevékenysége mindig új és újabb orosz erőket von magára s ezzel tehermentesíti a szomszéd hadtesteket. Az ő magyar csapatainak hervadhatatlan érdeme, hogy az oroszoknak Magyarországra való további előnyomulását bámulatraméltó szívósságukkal fel tudták tartóztatni.

Különösen ki kell emelni azt a tevékenységet, melyet a főherceg és törzse a csapatok jóléte érdekében fejtett ki. Katonáinknak, kik a főfede magas hegyekben harcoltak, nem volt hegyi felszerelésük. A szerző máhásállat-oszlopokat szervez, a hadifoglyokat teherhordásra, új utak és hídak építésére s a meglevőknek megjavítására használja fel; bivalyosordát teremt elő, hogy ezekkel az ágyúkat a legnehezebb úton a legmeredekebb hegytetőkre is előre tudja vitetni; bevásárló-osztagokat szervez, melyek a vágómarha bőréért és csontjáért befolyó pénzekből a legénységi étkezés feljavítására mindenféle élelmet szereznek be. A hadteste területén levő fűrészmalmokat és deszkafűrésztelepeket üzembe hozza, hogy a csapatoknak barakokat és szállásokat építtethessen. Rövidesen elvégzi — *már 1914/15 telén!* — mindazt, amit máshol csak a háború későbbi folyamán láttunk. A hegyekben és völgyekben egész „villa-telepek“ épülnek, melyekben a pihenő zászlóaljok kényelmes szállást találnak. Tavasszal felszántatja az elhagyott területeken a földeket.

A húsvéti nagy csata a Kárpátokban:

Przemysl vára 1915 március 23-án elesett.

A 11. orosz hadsereg, mely a várát ostromolta, felszabadult és így a Kárpátokban harcoló oroszok váratlanul új erősítésekhez jutottak.

A feszültség e rettenetes óráiban a hadseregfőparancsnokság a német hadvezetőséghez fordult segítségért, mely Von der Marwitz lovassági tábornok parancsnoksága alatt, három hadosztályt bocsátott rendelkezésre. Ezekkel vállvetve harcolt most a főherceg hadteste; hihetetlen hősiességgel és akaraterővel visszaveri

az állandóan hevesen, nagyobb erővel támadó oroszokat. A főherceg hadteste „a hadsereg büszkesége“-vé válik.

Rettenetes, kétségbeejtő, válságos napok és hetek következnek, de tavasszal új remény ébred és egy új támadás lehetősége kezd kibontakozni:

Gorlice.

Április végén a német 11. hadsereg (8 hadosztály) Gorlice-Gromnik területén vonul fel, hogy a 4. osztrák-magyar hadsereggel a támadó hadműveletet megindítva és az ellenség állását átértve, az orosz 3. és 8. hadsereget a Kárpátokban megingassa. A 3. osztrák-magyar hadsereg a német 11. hadsereg déli szárnyához csatlakozik s ezzel karöltve megkezdi a támadást.

E terv alapján bontakozik ki az a nagyszabású offenzíva, mely az orosz gőzhengert végérvényesen megsemmisítette. A német és osztrák-magyar vezetőség vasakarata és katonáink magasabb erkölcsi értéke győzedelmeskedett az orosz embertömeggel szemben. Az orosz hadvezetőség kegyetlen emberpazarlásával se érthette el azt a célját, hogy Magyarországra törjön.

A főherceg derék magyarjai, a nagy kárpáti csatában megtört oroszokat az ország határaitól elkergetik. Csodálatraméltó lelkesedéssel és gyors győzelmi menetben követik a kárpáti szorosokban és az ezek nyúlványain szívósan védekező oroszokat egész a San folyóig. (1915 május 13-án.) E harcok folyamán a főherceg hadteste a német csapatokat sokszor kiegészíti élelmiszer-oszlopokkal.

A monarchia Olaszországgal való viszonya mindjobban kiélesedik; Olaszország az entente nyomása következtében hadat üzen a monarchiának. A VII. hadtest még a hadüzenet előtt, 1915 május 22-én, elhagyja az orosz hateret, hogy az új ellenséggel forduljon szembe...

Suhay Imre.

Pivány Jenő: *Magyar-amerikai történelmi kapcsolatok.* (Akadémiai székfoglaló.) 8°, 55 l. Budapest, 1926. Egyetemi nyomda. Ára 2 pengő.

A szerző, aki sok éven át élt künn az Északamerikai Egyesült Államokban és a magyar-amerikai történelmi kapcsolatok felkutatásával sokat fáradozott, ebben a füzetben dióhéjba foglalva adja elő tanulmányainak és búvárkodásának eredményét.

Megállapítása szerint nem lehetetlen, hogy magyar volt az a *Tyrker* (Török) nevű „déli ember“, aki a Heimskringla néven ismert norvég krónika szerint, Kr. u. 1000 körül, Erik fia Leif expedíciójával Grönlandba s onnan az amerikai szárazföldre jutott.

Az első magyar, akiről bizonyosan tudjuk, hogy Amerikában járt, a budai születésű Parmenius István. Ez, Humphrey lovag expedíciójával, 1583 augusztus 3-án kötött ki Newfoundlandban.

Minket azonban főként a tanulmány hadtörténelmi része érdekelt, mert ebből megtudjuk, hogy honfitársaink közül Kovács Mihály, mint ezredes s a Pulaski-féle légió parancsnoka, Polreczky

János pedig mint őrnagy harcolt Washington hadseregében. Az előbbi Charlestownnál esett el 1779 május 11-én, az utóbbi állítólag még 1828 nyarán is élt a Maine állambeli Dresdenben.

Résztvett a forradalmi háborúban gróf Benyovszky Ferenc, a híres Benyovszky Móric unokaöccse is, aki Amerikában halt meg 1789-ben.

Gróf Benyovszky Móric szintén be akart állani Washington hadseregébe s felajánlotta az amerikai kongresszusnak, hogy Németországban 3483 embert toboroz s átszállítja őket Amerikába. A kongresszus azonban nem fogadta el ezt az ajánlatot.

Jóval több magyar szerepelt az északamerikai polgárháborúban (1861—65). A körülbelül 4000 főre tehető ottani magyarságból mintegy 800 fő szolgált az Unio hadseregében. Közöttük Számvald Gyula altábornagy, 1863-ban a XI. hadtest parancsnoka; Asbóth Sándor c. altábornagy (Frémont tábornok, hadseregparancsnok, vezérkari főnöke); továbbá Schoepf Albin, Knöpfler Frigyes, Kozlay Jenő, Munde (Mándy?) Károly és Pomucz György tábornokok. Ezredesek voltak: Albert Anzelm, Fiala János, Figyelmessy Frigyes, Fornet Kornél, Korponay Gábor, Mihalóczy Géza, Németh József, Perczel Miklós, Rombauer Róbert, Szabad Imre, Utassy Frigyes, Vándor József, Wagner Gusztáv, Zágonyi Károly és Zulawsky László.

Alezredesek: Dobozy Péter és Pokorny Antal.

Őrnagyok: Csermelyi József, Décsy Ede, Gálffy Endre, Haraszthy Gyula, Kovács Ágost, Kune Gyula, Mészáros Imre, Petri Károly, Rombauer Rafael, Ruttkay Béla, Semsey Károly és Vékey Antal.

(A déli konföderált államok hadseregében csupán egy magyar tisztet talált Pivány s ez Están B. lovasezredes volt.)

A „Garibaldi-Gárda“ néven ismert newyorki 39. sz. gyalogezred csaknem felerészben magyarokból állott. Első ezredese Utassy Frigyes lett. Tisztjei közül Vékey Antal őrnagy, Sándory Viktor, Takács Ferenc és Utassy Antal kapitányok, továbbá Tenner Lajos, Utassy Károly és Zerdahelyi Károly hadnagyok voltak magyarok.

A másik félig-meddig magyar csapatot az ú. n. „Lincoln-Puskások“ csapata, melyet Mihalóczy Géza magyarokból és csehek-ből alakított. Mihalóczy később ezredes s az illinoisi (24. sz.) gyalogezred parancsnoka lett, amelyben Kovács Ágost és Kune Gyula őrnagy, valamint Jekelfalussy Sándor kapitány is szolgált. Mihalóczy 1864-ben Buzzard Roost Gap-nél esett el.

Nagy hírnévre tett szert Zágonyi Károly, a későbbi ezredes, aki mint őrnagy és Frémont tábornok lovastestőrségének parancsnoka, 1861 október 25-én Springfieldnél, vakmerő lovastámadással verte szét a sokkal erősebb ellenséget. Ebben a rohamban egy másik magyar, báró Majthényi Tivadar hadnagy, is kiténtette magát.

Pivány Jenő sok érdekes adatot tartalmazó tanulmányát melegen ajánljuk olvasóink figyelmébe.

Falk Miksa és Kecskeméthy Aurél elkobzott levelezése. Szerkesztette, bevezetéssel és jegyzetekkel ellátta *Angyal Dávid*. 8°. VIII+735 l. Budapest, 1926. Kiadja a Pesti Lloyd-társulat és a Magyar Történelmi Társulat. Ára: 25 pengő.

A Széchenyi István grófnál 1860 március 3-án megejtett házkutatás után a bécsi rendőrség Falk Miksa és Kecskeméthy Aurél levelezését is lefoglalta s az, a monarchia bukásáig, rejtve is maradt. A rendkívül terjedelmes anyagot Angyal Dávid nagy gonddal rostálta meg s a kiadvány elé „A magyar hírlapirodalom 1849—1860” címen, 222 oldalra terjedő, kiválóan érdekes és alapos tanulmányt írt, amely egymagában is megérdemli az olvasására fordított időt.

Többször hangoztattuk már, hogy a hadtörténelmet az általános történelemtől szigorúan elválasztani nem szabad, mert pl. a politikai történelem írója is nagyon sokszor jut abba a helyzetbe, hogy olyan katonai vonatkozású mozzanatokkal kénytelen foglalkozni, amelyeket a hadtörténetkutató se mellőzhet. Erre Angyal Dávid kiadványában is jó példát találunk.

Újabban (természetesen csak laikus körökben) ismételten hallatszott olyasféle állítás, hogy Görgey Artúr „Mein Leben und Wirken in Ungarn” című műve osztrák sugalmazásra készült (!), hogy Görgey a bécsi hadilevéltárban is kutathatott (!) s esetleg el is sikkaszthatott onnan olyan iratokat, amelyeknek tartalma kellemtelen volt neki (!)

Ennek éppen az ellenkezőjét bizonyítja Angyal (567. l.):

„Görgey emlékiratait Bach miniszter 1852 május 6-án eltiltotta az egész monarchia területén. Windisch-Graetz, akinek a császár engedelmével báró Hess tábornagy átengedte a maga példányát, rendkívül fel volt izgatva az olvasmány által. Ingerülten kérdé Kempentől, mikép volt lehetséges szabadjára hagyni Görgeyt olyannyira, hogy nemcsak megírhatta a kormányellenességnek és a császári hadsereg gyűlöletének ezt a halmazatát, hanem még ki is adhatta. Kempen méltányolta a tábornagy haragját; őt is felfingerelte az a vakmerőség, hogy Görgey olyan gyalázatos munkát mert írni s mi több, Manz bécsi könyvkereskedő kiadványában akarta azt a monarchiában terjesztetni. Gróf Grünne nek 1852 június 18-án azt ajánlotta, hogy Görgey szállíttassék el Klagenfurtból egy várba s *ha magasabb tekintetek nem akadályozzák*, indíttassék meg ellene a törvényes eljárás. Gróf Grünne teljesen osztozott Kempen érzelmeiben; nagyon igazságosnak tartotta volna Görgey internálását egy erődített városban és a törvényes eljárás megindítását is helyeselte volna, de vigyázatra intette Kempent, ne-hogy úgy lássék, mintha a kormány szándékosan adott volna alkalmat Görgeynek pamfletje megírására, csakhogy azután nyakon foghassa és megbosszulja rajta forradalmi bűneit. *Hiába — úgy-mond Grünne — tekintettel kell lennünk arra, hogy felséges urunk kímélni akarja az orosz cár érzékenységét, aki rögtön a világsí fegyverletétel után közbejárt Görgeyért.*“¹

¹ Bécsi Allami Levéltár: 1852. G. D. Nr.—51, 73^{1/2}.

Ebből világosan kitűnik, mekkora megrökönyödést idézett elő Ausztriában Görgey könyve; de egyúttal kitűnik az is, hogy a szerzőt csupán az orosz cártól való félelem mentette meg a legszigorúbb megtorlástól.

—ő.

Hermann Czant: *Alpinismus und Weltkrieg.* Verlag für Kulturpolitik, Berlin. 1926. 350 oldal, 125 szövegbeli képpel, 48 műlappal, 8 rajz és 11 térképvázlattal. Ára 20 Márka.

Hálás feladatra vállalkozott a szerző, amikor az alpesi turistaság lényegét, a lefolyt világháború taktikai eseményeivel kapcsolatosan, ilyen élvezetes könyv alakjában megírta. A könyv tartalma: az alpinizmus, a katonai alpesi kiképzés és a hegyi háború egymáshoz való viszonyának, egymásból eredő és egymásra kiható befolyásának mérlegelése. Czant főleg a hivatásos katonákat akarja felvilágosítani az alpinizmus fontosságáról s világháborús tapasztalataira támaszkodva, sikeresen be is tudja bizonyítani a magas hegységek döntő befolyását a háborúban.

A hadtörténelemben azelőtt is szerepet játszottak a hegységek. Nagy Sándortól kezdve, Hannibál, a rómaiak, Napoleon, az oroszok, törökök, bolgárok hadjáratainak történetében mindenütt találkozunk a magas hegységeken keresztül végrehajtott előnyomulásokkal. De mindezekben az esetekben a magas hegységeken a hadvezérek csupán átvonultak több-kevesebb fáradság árán, vagy legfeljebb kisebb, rövidtartamú ütközeteket vívtak azokban. A világháborúig senki se képzelte volna el, hogy a hegységek legmagasabb régióiban, az állandó hó és a jégárak hazájában, éveken keresztül, télen-nyáron egyaránt küzdelmes és szívós harcokat fogunk majd vívni. A világháború bebizonyította azt, hogy ez is lehetséges, s hogy a magas hegység okozta különleges viszonyok nem mindig ellenségei és megakasztói minden harci tevékenységnek, hanem támaszai és segítőfársai is lehetnek annak, aki az alpesi vidéket alaposan ismeri s a bennük való harcra gondosan és alaposan felkészült.

A világháborúról az összes európai államok katonai szakemberei már igen sok értékes munkát írtak. Ezek a művek a világháborút, vagy annak egyes részleteit, különböző szemszögekből ítélik meg. A hegyi háborúról is sokan írtak már, de Czant ezredes az első, aki ilyen mélyenszántó, egy egész élet tapasztalatain alapuló szép munkával domborítja ki az alpinizmus kihatását a hegyvidéken lezajlott minden küzdelemre.

Rendkívül sok érdekes, új adatot hoz. Megtudjuk azt, hogy az összes harctereken együttvéve 9700 km. volt tisztán hegyifront, az ezeken harcoló csapatok — ámbár legnagyobb részük hegységhez nem szokott, alföldön született emberekből állott — gyakran 5–10 méter mély hóban, 10–40° hidegben, hihetetlen magasságokban (4000 méterig) voltak kénytelenek támadni, vagy kőbe, hóba vajt üregekben hónapokon keresztül kitartani.

Az egyes hadviselő felek által elért eredményekről, különösen veszteségeikből igen érdekesen vezeti le Czant azt az igazságot, hogy a hegyi háborúban annak a félnek az oldalán van a győze-

lem nagyobb valószínűsége, amelynek csapatai az alpesi szolgálatban jobban vannak kiképezve.

Ezen a téren — büszkén valhatjuk — a világháborúban az Osztrák-Magyar Monarchia vezetett. Az összes hadviselő felek között a mi csapataink voltak a hegyi szolgálatra legjobban felszerelve s a világháború alatt mi tanultunk legtöbbet az alpesi hegyiszolgálat terén.

A legkevesebbet foglalkoztak az alpinizmussal az oroszok és a törökök. Ennek következménye volt az oroszok nagy vesztesége a Kárpátokban és a törököké a Kaukázusban.

Az olaszoknak és a franciáknak voltak ugyan különleges alpesi csapatai, de csak csekély számban s mindezek csupán egy hegységben, az Alpokban harcoltak, mert a francia-német fronton fekvő Vogesekben vívott harcok nem voltak alpesi szemmel nézve különösen érdekesek.

A Monarchia hadseregei ellenben a Kárpátok összes hegyláncain s a tiroli fronton egyaránt kénytelenek voltak a magas hegységi harc fáradalmait tűrni.

Czant Hermann a leghivatottabb magyar katonai szakíró az alpinizmus és a hegyi háború értékelésének terén. Egész életét, működését ennek a célnak szentelte. Sok értékes tanulmánya jelent meg már az alpesi sport és az alpesi katonai kiképzés terjesztése érdekében. Mint a különböző sí-tanfolyamok vezetője, több mint 11.500 sifutót képezett ki. Állandó összeköttetésben van az összes külföldi neves sportegyesületekkel és emberekkel. Könyvéből megismerjük mindezeknek áldásos működését. Neveik, mint Bilgeri, Zdarsky, az osztrákok közül, dr. Komarniczky, Homolya, a magyarok közül, az egész világ sportemberei előtt mint szaktekintélyek ismeretesek.

Czant könyvéről ismertetést írni nehéz. Annyira érdekes és eredeti, hogy az ember legszívesebben egész fejezeteket közölné szószerint. Irálya gördülékeny, az alpesi hegyi levegő frissége, a vakító fehérségű hómezők felett ragyogó nap sugara árad szét a könyv sorai közül, s mindenekfelett a szerzőnek rajongása és odaadó szeretete minden iránt, ami az alpesi turisztikával és ennek katonai vonatkozásaival összefügg.

Könyvét öt fejezetre osztja. Az első fejezet az alpinizmus, a sí-tömegsport s a téli sport jelentőségével foglalkozik, s ezeknek a sportágaknak kihatásával a hegyi háborúra és a katonai alpinizmusra. Örömmel állapíthatjuk meg ebből a fejezetből, hogy milyen magas fokon áll a turistaság intézménye és a téli sport szeretete Magyarországon.

Érdekesen fejtegeti szerző a hegyi háborúra vonatkozó katonai szabályzatok fejlődését a mai napig, felsorolva mindazokat a nehézségeket — főleg az előljárók részéről gyakran tapasztalt meg-nem-értést —, amelyekkel neki ezen a téren küzdenie kellett.

A második fejezet a világháborús hegyi arevonalszakaszok részletes ismertetésével foglalkozik. Igen alapos forráskutatás, résztvevők leírásai és hiteles okmányok alapján vázolja, rendkívül érdekesen a világháborúban lefolyt hegység-harcokat az északi és keleti Kárpátokban, Erdélyben, a tiroli frontszakaszon, Albánia-

ban, végül Perzsiában s a Kaukázusban, s megállapítja, hogy a világháborúban összesen 20 hadsereg folytatott állandó hegyi-háborút. A fejezet utolsó része a hegyi frontokon lefolyt egyes események részletes taglalásával foglalkozik. Úgy itt, mint könyvének minden részében, mély meggyőződéssel és lelkesedéssel sorolja fel a magyar csapatok, magyar tisztek és legénység kiváló magatartását.

A harmadik fejezet címe „A hegyi vállalkozások a világháború általános nagy körvonalain belül; az alpinizmus mint stratégiai tényező, annak világpolitikai és közgazdasági jelentősége.“ Kifejti, hogy az alpesi szolgálatban való kiképzettség főként milyen üdvös hatással van a hadviselés menetére. Ebben a fejezetben bizonyítja be különösen szemléltetően Czant a trianoni béke lehetetlen voltát, s ezt a békét, nagyon helyesen, földrajzi és hidrográfiai szörnyszülöttnek minősíti.

A Kárpátok hegykoszorúja Magyarország természetes határa, s ezzel a nyugati kultúra bástyája 1000 év óta, a minket minden oldalról körülzární és elfojtani akaró szláv tömegekkel szemben. Alapos meggyőző érvekkel bizonyítja be Czant, hogy a világháborúban milyen döntő befolyása volt a Kárpátok hegyláncainak, s hogy ezeknek a hegyláncoknak köszönhető, hogy a keleti hordák tömeges támadásai se bírták a nyugati kultúrát elsöpörni. A központi hatalmak kiváló hadseregeinek segítőtársa volt a kárpáti zordon tél s az e miatt járhatatlanná vált természetes akadály. Ugyanez a megállapítás az olasz harctérre is vonatkozik. Felismerve a hegyláncoknak ezt a jelentőségét, nyomatékosan utal a szerző az alpesi kiképzés különös fontosságára.

A negyedik fejezet a hegyiháború katonaműszaki alapelveivel foglalkozik. Alapos előtanulmányok és nagy tapasztalat alapján érdekesen vázolja a szerző, hogy mi mindenre kell gondolni a hadvezetőségnek, a hadbiztosságnak, hegyiháborúban. Milyen sajtóságos és különös intézkedések szükségesek a hegyiháború felderítő szolgálatában, hogyan kell a tűzérseget, a támadó csoportokat s a védelmi szakaszokat megszervezni, s főleg miképpen kell a pótlást, drótkötélpályák segítségével, berendezni. Czant könyvének ez a fejezete voltaképpen magában foglalja a hegyiháborúnak egész, mindenre kiterjedő taktikai szabályzatát.

Az ötödik fejezet a hegyiháborúnak alpesi-technikai oldalával foglalkozik. Azon alapelvekkel, amelyeknek döntő befolyásuk van az alpesi nyári és téli turistaság fejlődésére. Javasolja, hogy a turistaegyeseületek a jövő nemzedéknek hegyiháborúra való kiképzése érdekében, egységesen, központilag legyenek vezetve és ezért természetesen állandó állami támogatásban részesüljenek. Különösen érdekes része ennek a fejezetnek s téli alpesi szolgálat békében való előkészítése.

Befejezésül megszívlelendő tervezetet nyújt a szerző a katonai téli sportkiképzéshez.

Könyvében Czant azonban nemcsak azzal foglalkozik, hogy miként kell a háború előkészítésében a hegységek jelentőségét mindjobban érvényre juttatni, hanem azzal is, hogy milyen fontos az alpinizmus technikájának ismerete a magas hegységekben

leselkedő ezer és ezer veszély elhárítása szempontjából. A lavinaomlások, megfagyások, hófúvások, járatlan utakon való tévelygések és lezuhanás okozta szerencsétlenségek mind elkerülhetők, ha a felsőbb parancsnokságok mellett alpesi szakreferensek működnek és a csapat minél nagyobb része, ha csak lehet, skifutásban, de legalább is a sokkal egyszerűbb és igen jól bevált hósaru (Schneereifen) használatában ki van képezve, s ahhoz kellő felszerelése van.

A könyv minden sorából kitűnik, hogy írója lelkes, nagyképzettségű katona, s az alpinizmusnak, a skisportnak fanatikus rajongója. Ezért különösen élvezetessé tudja tenni könyvének azon részleteit is, amelyek különben száraz taktikai vagy statisztikai adatokat tartalmaznak.

Könyvének megírásához alapos felkészültséggel látott. S ennek minden fejtegetése, legyen az turisztikai, földrajzi, meteorológiai, nemkülönb. taktikai, stratégiai vagy felszereléssel foglalkozó: minden tekintetben kifogástalan, helyénvaló és nagyon érdekes. A katonai olvasóközönséget különösen a könyvnek azok a részei fogják lekötni, amelyekben a szerző az alpinizmus befolyását a világháborúra tárgyalja s azokat az eredményeket sorolja fel, amelyeket a világháborúban a hegyturistaság áldásos működésének köszönhetünk.

A könyv elolvasása után látjuk csak, hogy mindannak, amit eddig „télisport” névvel, mint szórakozást kultiváltunk, milyen döntő jelentősége volt a világháborúban és lesz minden jövőendő háborúnkban. Magyarország földrajzi helyzetén a trianoni béke diktátuma sem változtathat. Magyarországnak, mint a nyugati kultúra bástyájának, természetes határai mindig a Kárpátok voltak és azok is lesznek. Ennek a körülménynek a kidomborítása különös érdekessége Czant könyvének, amely minden külföldi olvasójának akaratlanul is szemébe fog ötleni.

Megfontolva azt, hogy az alpesi télisport művelésében Magyarország ezidőszertig még nagyon hátra van, Czant német nyelven adta ki először művét, sőt a francia és az olasz kiadás is biztosítva van már. Könyvét Svájcban, Németországban, Ausztriában nagy érdeklődéssel várják. Annál büszkébbek lehetünk arra, hogy egy ilyen, egész Európában ismert kiváló műnek szerzője közülünk való, erdélyi magyar ember, a m. kir. honvédség nyugalmazott tisztje, aki ezzel a könyvével kiváló emléket állított nemcsak magának, hanem a magyar csapatok kiváló magatartásának is. Bebizonyítva látjuk azt a sokat és szívesen hangoztatott mondást, hogy a magyar katona minden téren kiváló tud lenni, ha olvassuk Czant könyvéből, hogy milyen sikeresen tudta kiképezni a télisport összes ágazataiban és eredményesen alkalmazni az alföldi, dunántúli, bácskai, bánáti lapos vidékekről származó magyar fiúkat, a jégárrakkal borított déltiroli hegyekben is.

Markó Arpád.

